

Svoboda a kauzalita / Kauzalita a svoboda / Nahodilost a svoboda

Svoboda ve smyslu možnosti reagovat také jinak, a to za týchž okolností, znamená vyloučení tzv. pankauzalizmu. Taková svoboda totiž nemůže být vymezena pouze tzv. nahodilostí, neboť „nahodilost“ má zcela jiný, zejména objektivizovaný (a zároveň i „subjektivizovaný“) charakter. Nahodilost nemůže být totiž odloučena (a ni odmyšlena) od perspektivy, v níž (a pouze v níž) se jako nahodilost jeví. Jinak řečeno, to, co se jeví jako nahodilost v jedné perspektivě, může se v jiné perspektivě jevit jako nutnost. Naproti tomu tam, kde jde o možnost reagovat v téže situaci dvěma nebo více různými způsoby, je sice tato možnost vázána na reagující subjekt, ale v dalším, širším kontextu už není na žádné jiné perspektivě (na jiném hledisku) závislá. Proto vysvětlování vzniku a objevení „nového“ jako následek nahodilostí je hrubou chybou v uvažování: předně v pankauzalistickém pojetí nahodilosti mohou být pouze zdánlivé (a přitom samo „zdání“ a „zdánlivost“ představuje přece cizí prvek – vždyť i zdání musí být chápáno jako zapříčiněné!); a za druhé i tam, kde je pankauzalismus ochoten své pojetí trochu uvolnit a nahodilosti připustit (což je ovšem už systémový průlom), nemůže na ničem založit pozorovanou skutečnost, že se některé nahodilosti dlouhodobě udržují, že jsou schopny se „reprodukovat“ a v příznivých případech představovat jakousi novou výchozí rovinu pro další „nahodilosti“. A předpokladem takové možnosti je cosi jiného než „kauzalita“, totiž reagování. A protože každá reakce je jen druhem akce, také reagování je druhem aktivity. Aktivita v přesném smyslu, totiž projevující se jednotlivými akcemi, nutně předpokládá nějaké individuální zdroje akcí; my tu budeme mluvit o subjektech jako vnitřně integrovaných celcích (jednotách, integritách). A když už jsme takto dovedeni k prolomení kauzálního konceptu, zbývá učinit poslední krok, totiž opustit myšlenku kauzality v tom smyslu, že příčina způsobuje následek neboli že následek je způsoben příčinou, a pochopit reaktivitu jako základ a zdroj všeho toho, co dosud bylo označováno jako kauzální spojitost (nexus). Neobvyklosti, a ovšem zejména vše nepřevoditelné na to, co předcházelo, tedy vše „nové“, pak už nemusíme zakrývat a marginalizovat jako náhody resp. nahodilosti, nýbrž můžeme je odvozovat z jistých „zbytků“ původní (přesněji „originální“) „volnosti“, kterou můžeme chápat jako první úroveň „svobody“.

(Písek, 051126-2.)